

Coöperaties, organisatievorm van de toekomst of modeverschijnsel?

Onder het historische dakgewelf van Conferentieoord Bovendonk in Hoeven debatteerden op 3 juni zo'n zestig geïnteresseerden over de opkomende coöperaties. Een belangrijk deel overwoog een coöperatie te starten en wilde zijn mening over dit fenomeen aanscherpen. Is het de oplossing voor alle sociale en economische problemen, of is het enkel een fiscale trukendoos?

Je hoeft de krant maar open te slaan en het gaat over coöperaties, vaak in positieve zin. Bijvoorbeeld als het gaat over de coöperatieve Rabobank, die de bankencrisis als een van de weinige banken zonder staatsteun doorstond. Volgens Nico Kok, zelfbenoemd 'coöperatieverslaafde' en auteur van een lijvig handboek is dat geen toeval. 'In een coöperatie hebben de leden veel inspraak. Soms lijkt dat ingewikkeld, omdat er vaak en veel toestemming van de leden nodig is. Maar in tijden van crisis blijkt dat goed uit te pakken.' Kok werkte dertig jaar als belastingadviseur voor coöperaties en geeft in vogelvlucht college over het hoe, wat en waarom. Een omslachtig geformuleerde definitie uit het burgerlijk wetboek weet hij terug te brengen tot: 'Een coöperatie is een vereniging, een onderneming met een achterban én een samenwerkingsvorm. Er zijn dus leden, er moet sprake zijn van transacties en een gezamenlijk doel. De leden zijn niet alleen gebruikers, maar de relatie is ook gebaseerd op transacties en tegelijkertijd hebben de leden een financiële inbreng en een zeggenschapsrelatie met hun coöperatieve organisatie.'

Fiscale voordelen

Coöperatief ondernemen creëert schaalvoordelen zoals lagere kosten en een sterkere onderhandelingspositie. Daarnaast is het een rechtsvorm die fiscaal gezien interessant kan zijn. Kok legt uit: 'Coöperaties vallen onder de vennootschapsbelasting. Dat betekent dat je belasting moet betalen over de winst die je maakt. Maar een coöperatie is niet gericht op winst en mag al voor de belastingheffing – naar rato van de inbreng van leden – uitkeren onder de leden. Zo kun je de winst drukken of zelfs tot nul reduceren.' Kok noemt ook nog de flexibiliteit van de rechtsvorm als pluspunt. 'Er zijn veel mogelijkheden om te variëren. Alle leden hebben stemrecht, maar niet alle leden hoeven bijvoorbeeld even veel rechten te hebben.'

Zaligmakend?

Dat klinkt allemaal positief. Moeten we voor elk project dat we willen uitvoeren dus maar een coöperatie oprichten? 'Nou nee, dat niet', stelt Kok. 'Er zijn zeker ook nadelen te noemen. Zo kan de extra bestuurslaag die er in vergelijking met bijvoorbeeld een BV nodig is, vertragend werken. En als je winst uitkeert aan ondernemers, wordt dat soms dubbel belast. Verder zitten er hiaten in de fiscale wetgeving, waardoor onduidelijkheid ontstaat voor coöperaties.' Dat laatste nadeel kan echter ook een voordeel zijn. 'Zorg dat je juridisch goed ingevoerde mensen in je gelederen hebt en ga het gesprek aan met de belastingdienst. Vaak kun je het op een akkoord gooien.' Een echt lastig punt is volgens Kok het formuleren van het gezamenlijke doel. Als je daar geen overeenstemming en helderheid over hebt, dan moet je er niet aan beginnen. 'En ook niet als het gaat om tijdelijke organisaties en kleine budgetten.'

Verschillen

Kok legt uit wat de belangrijkste verschillen zijn tussen de coöperatie en de vereniging en de stichting. 'De stichting heeft als nadeel dat het bestuur niet door de leden gekozen worden, daardoor is de betrokkenheid van de leden minder groot. Wat betreft de vereniging en de coöperatie: er kan alleen sprake zijn van een coöperatie als er transacties plaatsvinden tussen de leden en de coöperatie. Verder kan de persoonlijke aansprakelijkheid voor bestuurders in een coöperatie kleiner gemaakt worden.' Wat als de leden geld in hebben gebracht, bijvoorbeeld voor een gebouw, en de coöperatie gaat failliet? Kok kan het niet mooier maken dan het is: 'Dan zijn de geldschieters de klos. Vaak is dat de bank, maar de leden die hebben bijgedragen net zo goed.' En als het juist goed gaat en de coöperatie groeit en wil andere, extra diensten aanbieden? Moet je dan voor elke nieuwe dienst een nieuwe coöperatie oprichten? 'Nee, niet per se. Maar je moet heel goed naar de risico's kijken. Als het onverhoopt slecht gaat met het ene onderdeel, dan trekt dat de andere delen mee.'

Esbeek

Na deze informatiestroom is het tijd voor een geslaagd voorbeeld uit de praktijk. In Esbeek dreigde het dorpscafé te verdwijnen, en daarmee de ontmoetingsplek voor de dorpsgenoten. Tot de gemeenschap opstond om dat te voorkomen; het begin van de coöperatie Esbeek. De leden brachten geld in en kochten de kroeg. Na enige tijd kwamen daar de bouw van een aantal nieuwe huizen bij, om de leegloop van het dorp tegen te gaan, evenals een aantal levensloopbestendige woningen. Op dit moment onderzoekt de coöperatie mogelijkheden voor zorgaanbod en staat de bouw voor nog eens dertien nieuwe woningen op stapel. Een toekomstige bedreiging voor de sociale samenhang in het dorp is dat de kerk dicht gaat. De coöperatie zoekt naar een geschikte nieuwe bestemming voor het gebouw.

Doemscenario

Piet Verhoeven is een van de mannen van het eerste uur van de Esbeekse coöperatie. 'Bij die dreigende sluiting van de kroeg, hebben we met een groepje bij elkaar gezeten en een doemscenario voor Esbeek over 25 jaar uitgedacht. Toen werd duidelijk dat er echt iets moest gebeuren. Maar niet voor iedereen was het meteen duidelijk dat een coöperatie de beste vorm was. De jongere generaties kennen het begrip niet meer. Het gaat om de beweging die ontstaat, de participatie vanuit de achterban, voor het gezamenlijke doel. Dat moet je helder benoemen.'

Mooie woorden, maar hoe krijg je als klein clubje de grote groep mee, hoe zorg je dat zo'n beweging daadwerkelijk ontstaat? 'Het moet gaan om volkse dingen. Heb het niet over de ingewikkelde en juridische zaken, maar maak het gewoon, dichtbij de mensen. Bijvoorbeeld: de coöperatie biedt een gratis feest, en ook drie procent rendement. Dat gratis feest vinden ze veel belangrijker. En laat ze ook zelf fysiek inbrengen, met arbeid. Bij verbouwingen doen ze hier in Esbeek heel veel zelf, dat is heel goed voor de betrokkenheid.'

Deskundigheid

Het moet dus eenvoudig, dichtbij de mensen. Maar je kunt toch niet zonder een bepaalde deskundigheid op het vlak van de juridische en financiële zaken? 'In je eigen achterban is er vaak wel iemand juridisch onderlegd, en je komt vast een heel eind met de ondernemers die er zijn. Je moet ondernemers hebben in de club, geen boekhouders. Je hebt een paar kartrekkers nodig, een combinatie van denken en doen. Het is een vorm van doe-democratie.' Verhoeven kan niet genoeg benadrukken hoe belangrijk het gemeenschappelijke doel is. Als je bijvoorbeeld een winkel wilt behouden voor een dorp, dan heeft dat volgens Verhoeven alleen kans van slagen als de winkel hét

gemeenschappelijke doel is. Het doel moet heel concreet zijn, je moet het in twee woorden kunnen omschrijven. Op de vraag of de cooperatie typisch iets voor kleine gemeenschappen is, of dat het ook in de stad kan slagen, antwoordt Verhoeven: 'De schaal is wel van belang, maar het kan zeker ook op wijkniveau. Er is vaak momentum, of dat kun je helpen creëren, bijvoorbeeld door het schetsen van een doemscenario.'

Essay

Over momentum gesproken, dat is er bij de overheid zeker. 'Wij ronden op dit moment in opdracht van de ministeries van BZK, EZ en OCW een essay af over coöperaties. De verwachtingen zijn enorm hoog.' Aan het woord is Josta de Hoog van de Nederlandse School voor Openbaar Bestuur. 'Bij de terugtrekkende overheid leeft de hoop dat de coöperatie taken over zal nemen, bijvoorbeeld in de zorg voor ouderen. Maar je komt dan in aanraking met spannende vragen als: "Mag zo'n coöperatie dan winst maken? En wat doe je met niet-leden?" Insluiting is immers tegelijkertijd ook uitsluiting. Want wat als de ene oudere straks wel zorg krijgt, en de andere niet? Als er in het ene dorp goed lopende coöperaties zijn, en in het naastgelegen dorp niet, dan ontstaan er verschillen tussen gemeenten in het voorzieningenniveau.' Uit de zaal rijst de meer technische vraag of je een coöperatie kunt hebben met leden die nu nog geen zorg nodig hebben? Want er moet toch sprake zijn van transacties? Belastingadviseur Kok weet te melden dat dat juridisch gezien gespreid mag worden over de tijd.

Ethiek

Het verhaal van De Hoog roept verder de vraag uit de zaal op of de coöperatie niet simpelweg misbruikt wordt als fiscale truc. De Hoog: 'Het klopt dat de coöperatie gebruikt wordt om minder belasting te hoeven betalen. Maar het is een politieke vraag om te bepalen of dat misbruik is. Er zit een reputatierisico aan, dat is zeker waar.'

Een andere vraag is of je vrijwilligers een vergoeding moet geven. Is dat verstandig? De meningen zijn verdeeld. 'Een economische beloning kan de intrinsieke motivatie nadelig beïnvloeden.' Maar aan de andere kant: 'Als de leden er geld in hebben zitten, worden ze meteen actief.'

En hoe zit het met de ethische waarden van een cooperatie? Zijn die anders dan bij bijvoorbeeld een BV? Dat hoeft volgens De Hoog niet per se het geval te zijn. 'Binnen een coöperatie gelden andere waarden dan economische vaak wel prominenter dan in een BV.' Samen met de zaal wordt de conclusie getrokken dat het vooral aan de insteek ligt waarmee de coöperatie gestart werd.

De coöperatie blijkt al met al geen wondermiddel. Maar het is ook niet slechts een trukendoos voor belastingontduikers. Of, zoals iemand uit de zaal opmerkte: 'Een coöperatie is zo ethisch als haar eigen leden. Als je slechte leden hebt, is de coöperatie dat ook.'

Verslag:

Tekstbureau Zonder H

Tea Keijl

www.zonderh.nl